

مطالعه فقهی و حقوقی پیمان آتی

ارائه دهنده: یعقوب شیری - مهدی اشعریون

مقطع: دکتری تخصصی حسابداری

دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند

استاد: خانم دکتر مرادی

یکی از شرکت های تولیدی، کمی بیشتر از ۱۰ میلیارد ریال سود عملیاتی کسب کرده بود. این شرکت وام یورویی دریافت کرده بود. در پایان سال مالی، نرخ یورو افزایش چشمگیری پیدا کرد. بنابراین شرکت هزینه تسعیر ارزی به مبلغ ۱۰ میلیارد ریال شناسایی کرد. بنابراین سود خالص شرکت تقریباً صفر گردید. فرض کنیم که این شرکت با استفاده از قراردادی می توانست خود را در برابر تغییرات نرخ ارز مصون کند. در این صورت شرکت سود خالصی معادل ۱۰ میلیارد ریال کسب می کرد. قراردادهای آتی این امکان را فراهم می کنند که اشخاص (حقیقی یا حقوقی) خود را از تغییرات ناخواسته حفظ کنند. بنابراین اوراق مشتقه می تواند مورد استفاده وام گیرندگان (شرکت مورد بررسی) و سرمایه گذاران قرار گیرد (راعی و تلنگی، همان، ص ۵). آنچه به کار گیری پیمان های آتی را در ایران در ابتدا با تردید مواجه کرد مباحث حقوقی آن می باشد؛ زیرا، برخی بوده که بر اساس نظر « معامله کالی به کالی » یا « بیع دین به دین » بر این عقیده می باشند که این قراردادها در واقع همان مشهور فقها باطل می باشند، لذا چگونه می توان قراردادهایی را وارد معاملات بورسی نمود که با مبانی فقهی و حقوقی ما سازگاری دارد.

تفاوت انواع معاملات

نوع قرارداد	شرح	حال	زمان تحویل
			آینده
پیش فروش	کالا	*	
	ثمن کالا	*	
فروش نسبه	کالا	*	
	ثمن کالا	*	
قرارداد و پیمان آتی	کالا	*	
	ثمن کالا	*	
معاملات نقدی	کالا	*	
	ثمن کالا	*	

مبحث دوم: وضعیت قرارداد آتی در فقه امامیه و حقوق مدنی

- قرارداد آتی نه مانند معاملات سلفی می باشد و نه معاملات نسبه، زیرا، در این قرارداد هم ثمن و هم مبیع مؤجل می باشد بنابراین ماهیت خاص خود را دارد.
 - قرارداد آتی، قراردادی است که در آن ثمن و مبیع، هر دو، مؤجل (دینی) که در موعد معینی قابل مطالبه و پرداخت است) می باشند که در فقه عامه به آن «کالی به کالی» و در فقه امامیه بیع «دین دین» گفته می شود. لسان العرب و ابن اثیر در توضیح بیع «کالی به کالی» گفته اند، فردی چیزی را به صورت مؤجل خریداری کرده، اما هنگام سررسید نمی تواند دین خود را پرداخت نماید، لذا به طلبکار می گوید که دینی را که به عهده من داری به صورت نسبه تا مدت معینی به من بفروش... او هم می پذیرد و بر معاملات آتی «بیع کالی به کالی» معامله را به صورت نسبه انجام می دهند (مالک، ۱۴۲۲ هـ، ص ۴۱۰). لذا صدق عنوان بعید به نظر می رسد زیرا، در این معاملات نه ثمن و نه مبیع در زمان انجام معامله دین نبوده بلکه با انعقاد قرارداد آتی دین به وجود می آید.
 - از سوی دیگر روایت لایبغ الدین بالدین که از حضرت امام جعفر صادق (ع) بیان گردیده به عنوان دلیلی بر بطلان قراردادهای آتی مطرح شده با این استدلال که این روایت هم شامل دین متحقق قبل از عقد و هم دینی که با بیع تحقق می یابد می شود و به استناد این روایت بر بطلان چنین معاملاتی ادعای اجماع شده است. در پاسخ باید گفت که استظهار عرفی از روایت چنین استنباطی را بر نمی تابد زیرا، قدر متیقن از روایت این است که فروش دین مؤجل در برابر دین مؤجل باطل است و شامل این موضوع آنچه به سبب بیع دین به دین می شود نیز باطل است نمی شود (میرزای قمی، ۱۳۱۱، ص ۲۱۳). با توجه به روایت فوق الذکر و آنچه از آن به ذهن متبادر می شود، زمانی که دین قبل از عقد محقق بوده و مورد بیع واقع شود باطل است و شامل بیعی که با آن دین ایجاد شود نمی گردد.
 - دلیل دیگری که بر بطلان قرارداد آتی بیان می شود این است که این قراردادها مصداق «لاتبع ما لیس عندک» هستند، این در حالی است که این عبارت دلالت بر این مطلب می کند که انسان حق ندارد اموال دیگران را بفروشد و اگر استدلال فوق پذیرفته شود باید حکم به بطلان معاملاتی از قبیل معاملات سلف نیز داده شود.
 - برخی نیز غرری بودن (ابهام در عاقبت و نتیجه) این معاملات را به عنوان یکی از دلایل بطلان این معاملات مطرح نموده اند، این در حالی است که در قراردادهای آتی خصوصیات کالا (مبیع) تماماً در قرارداد ثبت شده و قیمت نیز با توافق طرفین تعیین می شود، بنابراین هیچ گونه غرری وجود ندارد.
 - بنابراین با توجه به اینکه با توجه به «أوفو بالعقود» و «احل الله البیع» در معاملات اصل صحت جاری می باشد درجایی که دلیلی بر بطلان آن مساله نداریم، با جریان این اصل، بر صحت آن معامله حکم می نمایم.
- ### قرارداد آتی در حقوق مدنی
- در قانون مدنی ایران حکم صریحی در خصوص معاملات دین به دین یا کالی به کالی نیامده است. بنابراین به استناد اصول چهار و یکصد و شصت و هفت قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران گفته می شود که باید موضوع را از منابع معتبر اسلامی و فتاوی معتبر استخراج نمود که در بالا دلائل آن ذکر شد و ماده ۱۰ قانون (ماده ۱۰ اصل آزادی قراردادها)، و ماده ۲۲۳ قانون مزبو مبنی بر اینکه معامله ای که واقع می شود محمول بر صحت است مگر اینکه خلاف آن ثابت شود فلذا از لحاظ قوانین مدنی ایرادی بر این نوع قراردادها وارد نمی باشد.